

REDAKTIONEN

- 3** Forord
Morstaten

HELEN CHARMAN

- 19** Morstaten

ERIK SPORON FIEDLER

- 39** Mellem morstat og faderstat
Om omsorg og pligt i den danske velfærdsstat

DEVIKA SHARMA

- 59** En nordisk kærlighedshistorie
Velfærdsstaten i vores hjerter

SIGNE LETH GAMMELGAARD

- 83** Børnefabrikken
Mellemligsdystopiens kritik af den spæde velfærdsstat

RASMUS KORNBÆK & PETER LAURITSEN

- 105** Menneske, robot eller 'Big Mother'?
CPR som omsorgsinfrastruktur i velfærdsstaten

ELLEN SUNESON

- 125** Icke-produktivitet och svaga tankar
En feministisk genealogi från 1970-talets Sverige

AUDUN MORTENSEN

- 149** Arkivbegjær, byråmakt og omsorgslogikk i *Norsk kjærleik* og *Min Kim*

ANITA MAŠKOVÁ

- 177** Fællesskab, fremmedgørelse og flygtige utopier
Hospitalsfremstillinger i dansk moderskabslitteratur

BENEDIKTE WULFF

- 197** Barn, hjem, stat
Hvordan reproduktivt arbejde politiseres som verdensskabende i samtidens offentlige danske debat

IDA AASKOV DOLMER

- 219** Den gode danske velfærdsmor
Statslig disciplinering af moderskabet i Liv Duvås *Ned fra himlen*

Anmeldelser

MAGNUS NILSSON

- 239** Værdien af omsorg
Anmeldelse af Emma Holten: *Underskud – Om værdien af omsorg*

DAG HEEDE

- 243** Det nationale kompromis
Anmeldelse af Michael Nebeling Petersen, Tobias de Fønss
Wung-Sung, Bolette Frydendahl Larsen, Camilla Bruun Eriksen
og Mons Bissenbakker: *Aids-krisens danmarkshistorie*

Udgivelsen er støttet af Centre for Uses of Literature, Syddansk Universitet, og forskningsklyngen Nordic Models, Københavns Universitet.

FORSIDE

Mosaic Non-incorporated Artificial Embryo Model Grown from 3 donors including the artist
fra projektet *In Loco Parentis* af Charlotte Jarvis i samarbejde med Chuva Sousa Lopes lab,
Leiden Universitets Medical Centre, 2024.

FORORD

Morstaten

Med dette temanummer af K&K om "morstaten" spørger vi til de mangedannede, reelle såvel som imaginære, forbindelser mellem særligt de nordiske velfærdsstater og det omsorgsarbejde, vi med den amerikanske feminist og forfatter Adrienne Rich kan kalde "mothering".¹

Lad os tage et par eksempler på sådanne forbindelser mellem velfærdsstat og moderskab. I 1911 pointerede den svenske forfatter Selma Lagerlöf i sin tale ved den internationale kvindekongres, at staten er skabt af "Statsmanden", men at også kvinder i fremtiden "maa findes overalt, maa være med i alt, om Staten skal blive et Hjem" (Lagerlöf). Ved at give kvinders erfaringer fra hjemmet værdi i det statslige arbejde, blev Lagerlöf foregangskvinde for ideer om, at kvinders omsorgsarbejde burde spille en central rolle for statens udvikling – ideer, der senere, under indflydelse af blandt andre de svenske samfundsforskere Gunnar og Alva Myrdals befolknings- og familiepolitiske arbejde, blev til forestillingen om *folkhemmet*.

1 Det vil sige en forståelse af moderskab, der primært fokuserer på omsorg i praksis – det Rich kalder "the experience of mothering" – men som alligevel tager højde for, hvordan denne praksis struktureres af patriarkalske institutioner, såsom velfærdsstaten, og normative forestillinger om det gode moderskab. Det sidste kalder Rich "the institution of motherhood" (lxi).

I vores egen samtid kunne man op til det danske folketingsvalg i 2026 på Charlotte Nellemanns (Liberal Alliance) valgplakater læse udsagnet "Systemet er ikke din mor", mens man op til Europaparlamentsvalget i 2024, også i Danmark, kunne se valgplakater med et billede af en ung, hvid kvinde, der holder en baby tæt ind til sig, med billedteksten "Mere mor, mindre EU". Med sloganet "mere mor, mindre EU" kritiserede Dansk Folkeparti den øremærkede barsel til fædre, som EU ifølge plakaten havde "tvunget Danmark til at indføre".¹ Her er det varme moderskab den positive kontrast til det kølige, ufleksible system, hvad enten dette system er EU eller den daginstitution, som for DF er det reelle alternativ til, at moren tager barslen.

"Moderskab er en politisk tilstand", skriver den britiske litterat Helen Charman i bogen *Mother State* fra 2024, hvis indledning vi bringer et oversat uddrag af i dette temanummer. Moderskab politiseres hele tiden, viser Charman, det bruges og manipuleres i politisk øjemed (som f.eks. i Dansk Folkepartis valgkampagne), men vi overser samtidig moderskabets egentlig politiske karakter. Moderskab er ikke kun politisk i de momenter, hvor det uforvarende støder mod offentligheden og dens forventninger til, hvem og hvordan en god mor er: Moderskab er i sig selv en politisk tilstand, fordi det er en essentiel samfundsopgave at opfostre og drage omsorg for børn, og den opgave har, foreslår Charman, alt at gøre med magt, status og fordelingen af ressourcer. Charman analyserer og forbinder en række betydninger af bogens titel, *Mother State*: Den tilstand [state], inklusive kroppens tilstand, det er at være mor; forbindelsen mellem mødre og staten; statens måder at bruge – politisere – mødre og moderskab på og endelig forståelsen af velfærdsstaten selv som en nærende og støttende moderenhed. I den britiske kontekst, der er Charmans fokus, klinger det nedsættende "nanny state" uundgåeligt med i den sidste af disse betydninger af "morstat" – som det også er tilfældet med Charlotte Nellemanns valgplakat. Disse forskellige betydninger løber også som røde tråde igennem K&K 142.

1 Valgplakaten kan ses på Altingets hjemmeside: <https://www.altinget.dk/artikel/eksperter-faelder-dom-her-er-eu-valgets-bedste-og-vaerste-valgplakater> (tilgået juni 2026).

Som Charman fortæller den, er moderskabets nyere britiske historie en politisk historie, der både handler om de faktiske vilkår for mødre – og det vil for Charman sige personer, der udfører det omsorgsarbejde, nogen må gøre – og om, hvor radikalt anderledes, moderskab kunne være. *Mother State* lægger sig således i forlængelse af andre feministiske kampe for at anerkende dét, vi har en tilbøjelighed til at forvise til privatsfæren, som politisk. Samtidig udfolder Charman måderne, hvorpå mormetaforer er blevet brugt til at fortolke, idealisere eller kritisere relationen mellem velfærdsstat og subjekt. Denne analyse koncentrerer sig i en række centrale historiske nedslag og karakterer, herunder en diskussion af Margaret Thatcher som en streng og disciplinerende mor for briterne og postkoloniale subjekter i 1980'erne, forbindelserne mellem feminisme og nationalisme i et Nordirland, der holder fast i forestillingen om "Moder Irland", og mobiliseringen med afsæt i barnet og dets fremtid i radikale feministiske fredsbevægelser såsom *Greenham Common Women's Peace Camp*, der i 1980'erne og 1990'erne protesterede mod statens atomvåbenlager, og besættelsesbevægelserne i Glasgow og London i 2010'erne, der blev ledet af mødre.

Som kvindelig læser, der er situeret i Skandinavien, kan man blive pinligt berørt af Charmans fokus på 'moderskab' frem for det mere ligestillede og kønsneutrale 'forældreskab'. Har cis-mænd og LGBTQIA+-personer da ikke snart gjort sig fortjent til at stå ved siden af cis-kvinderne, når vi forestiller os det omfattende omsorgsarbejde at tage vare på et barn, kunne man spørge. Moderskab klinger så sakralt. Samtidig er det sakrale i denne kønnede term svært at forene med et velfærdshverdagsligt billedrepertoire af mænd med barnevogne, mænd med børn på cyklen, mænd på barsel, mandlige pædagoger på tur med vuggestuebørnene og mænd, der måske står for hovedparten af arbejdet i hjemmet. Charman fortæller en fabelagtig – (op)rørende, overraskende og intens – politisk historie om Storbritannien med moderskab som sit omdrejningspunkt, men risikerer hun ikke, mod sin udtalte vilje, med dette fokus at genbekræfte vores forestillinger om kvinders særstilling, når det drejer sig om at passe børn?

Der er mindst to grunde til, at det ikke forholder sig sådan. For det første er moderskab i *Mother State* aldrig sakralt, men altid beskidt og indvævet i politiske kampe. Charman følger opmærksomt betydningerne af eksem-

pelvis enlige mødre i britisk politisk diskurs og populærkultur, forholdet mellem vold og moderskab samt mellem *motherhood* og *nationhood*. Bogens fortællinger om konkrete og imaginære mødre er altid også fortællinger om klasse og ofte også om race: Hvad er egentlig på spil i den tilbagevendende moralske panik, der omslutter gravide teenagekroppe? Hvilken rolle spillede Cherie Blairs klasserejse i den offentlige evaluering af Tony Blairs New Labour? Og hvorfor er der stadig en overdødelighed blandt sorte mødre, selvom det britiske sundhedssystem lover fri og lige behandling af alle borgere? Den slags spørgsmål driver Charmans undersøgelse af moderskabets kulturelle og politiske betydninger i magtens centrum og dens periferi.

For det andet er det pinlige i termen moderskab også stedet for det udtalt utopiske ved *Mother State*. Bogens ærinde er dobbelt. På den ene side: at fortælle moderskabets politiske historie, som den faktisk har udspillet sig i Storbritannien siden 1970'erne. På den anden side: at synliggøre, hvad et frigjort moderskab kunne være. Det frigjorte moderskab, Charman forestiller sig, er også frigjort fra kvindekønnet. Netop her, med moderskabets historiske kønnethed, er bogens indsats i utopisk tænkning på sit højeste:

I denne bog har jeg forsøgt at forblive forpligtet på utopisk tænkning: Det er svært at finde en balance mellem troen på, hvad frigjort moderskab kunne være, og en præcis gengivelse af, hvordan det har været. Dette gælder især moderskabets forhold til køn: Det faktum, at det ikke per automatik er en kønsspecifik tilstand, er farvet og formet af det faktum, at det er blevet forstået som en definitivt feminin tilstand. (Charman 330)

Charman inviterer os med andre ord til på én gang at forestille os *mothering* som friset fra kønnets og femininitetens begrænsninger (og vice versa) og følge disse begrænsningers virkninger i britisk historie. Parallelt med bogens kritik af de kønnede, faktiske mulighedsbetingelser for moderskab i Storbritannien er *Mother State* et forsøg på at synliggøre moderskabsarbejde som et solidarisk og berigende politisk projekt.

Flere steder tager Charmans utopiske tænkning afsæt i hendes egne erfaringer af at være vokset op med en enlig mor. Nu, hvor Charman og hendes bror er blevet voksne, ønsker deres mor sig et barnebarn. Men

behøver besiddelsesforbindelserne virkelig være så ligefremme, spørger Charman tvivlende (331). Kan jeg kun give alt det, jeg selv har fået fra min mor og andre, videre gennem en navlestreng? Har jeg, spørger Charman (der arbejder frivilligt som fødselsbisidder), da ikke allerede omsat min mors omsorg for mig i mine relationer til børnene i mit liv: mine venners børn og de børn, der er fundamentet for min politiske tænkning? Hvilken betydning har mit valg om at blive eller ikke at blive mor for min evne til og mit ønske om at *do the work of mothering* på min egen måde? Kunne vi, foreslår Charman, lade os inspirere af "Sisterhood of Black Single Mothers", der i 1980'erne beskrev familier som 'moderrige' frem for 'faderløse', og på den måde betragte verden som 'babyrig' (331)? "Kan vi forvandle det psykiske ekko af babyens gråd i børneværelset til en lyd, der binder os sammen" (331)?

Den slags utopiske tanker om at frisætte omsorgsarbejdet fra binære kønsforestillinger og kernefamilien giver genlyd i andre feministiske ideer i vores samtid, ikke mindst tanken om *family abolition*, det vil sige afskaffelsen af kernefamilien som organiserende matrice i det kapitalistiske samfund. Feministiske tænkere som Sophie Lewis, M.E. O'Brien og Kathi Weeks har således genfortolket og populariseret denne idé, som også er at finde i Karl Marx og Friedrich Engels' *Det kommunistiske manifest*. Familiens afskaffelse blev også diskuteret blandt radikale 70'er-feminister såsom den amerikanske forfatter og aktivist Shulamith Firestone, som i bogen *The Dialectic of Sex* (1970) forestillede sig teknologisk reproduktion uden graviditet med det formål at frisætte kvinder fra den biologiske byrde. Som idé og bevægelse handler familieafskaffelse om at kollektivisere det reproduktive arbejde og løfte det ud af en familieform, der ifølge disse tænkere understøtter kapitalismen, fastholder subjektet i kønnede roller, fordeler ressourcer efter genetiske relationer frem for efter behov og altså privatiserer et omsorgssystem, som kunne være anderledes uindskrænket og gavmildt.

Forsiden af dette temanummer henviser til disse diskussioner. Billedet stammer fra den britiske kunster Charlotte Jarvis' projekt *In Loco Parentis* ('i en forælders sted'), hvor Jarvis samarbejder med naturvidenskabelige forskere om at skabe et kunstigt embryo, der kombinerer flere personers donerede

stamceller i mosaik.² Forsidebilledet er et foto af denne embryo-mosaik. Jarvis samarbejder desuden med moralfilosoffer, jurister og medlemmer af sit lokalsamfund om at træne en kunstig intelligens til at være 'forælder' for dette embryo – og eksempelvis træffe beslutninger om, hvorvidt og hvordan det skal overleve. Med *In Loco Parentis* spørger Jarvis således til den (fremtidige) samfundsmæssige produktion og betydning af subjektformationerne 'barn', 'forælder' og 'familie' og til forholdet mellem dem.

SKANDINAVIEN

I de skandinaviske velfærdsstater kan vi knytte forestillingen om en "morstat" til en dobbelt ambition: på den ene side at aflaste familien ved at lade staten overtage noget af omsorgsarbejdet og på den anden side at frigøre kvinder fra økonomisk afhængighed af familien gennem lønarbejde. Denne dobbelte ambition er omsat i bestræbelserne på at kollektivisere store dele af den sociale reproduktion gennem daginstitutioner, barselsordninger og offentlig ældrepleje og på at integrere kvinder på arbejdsmarkedet på lige fod med mænd. Den nordiske velfærdsstat har på den måde været organiseret omkring idéen om, at omsorg og opdragelse ikke kun er et privat eller familiært ansvar, men et fælles samfundsanliggende, en kollektiv forpligtelse: Den gode stat er som et godt hjem. Velfærdsforskeren Gøsta Esping-Andersen beskriver denne ambition som "affamilialisering", fordi borgerens sociale og økonomiske sikkerhed i mindre grad er afhængig af familien som forsørgelsesfællesskab. I den optik er den nordiske velfærdsstat et system, der gennem universelle velfærdsydelser og offentlige institutioner gør individet mere uafhængigt af familiære omsorgsrelationer. Artiklerne i dette temanummer undersøger nogle af de mangeartede virkninger af denne statsliggørelse af det reproduktive arbejde, der kendetegner den nordiske velfærdsmodel.

I bogen *Overskudskvinder* fra 2025 argumenterer de danske økonomer Nina Smith og Anne-Mette Barfod for, at de nordiske velfærdsstater ganske

2 Jarvis arbejder typisk på tværs af performance, visuel kunst og naturvidenskab. I *In Loco Parentis* samarbejder hun med forskere fra Leiden Universitet i en gruppe ledet af humanbiolog Susana Chuva de Sousa Lopes (Jarvis).

vist har skabt høj arbejdsmarkedsdeltagelse blandt kvinder, men samtidig bidrager til, endda tilskynder, en traditionel kønnet arbejdsdeling. Kvinder er fortsat overrepræsenterede i velfærdsstatens lavtlønnede omsorgsfag – eller “kvindejobs”, som Smith og Barfod kalder dem – tager størstedelen af barslen og arbejder på deltid i længere perioder af deres liv; de peger på, at kvinder i andre lande i højere grad “har spredt sig mere ud mellem brancher” (Smith og Barfod 43). Velfærdsstaten er således ikke kun et redskab til ligestilling, men også en infrastruktur, der reproducerer bestemte former for kønnet omsorgsarbejde. Samtidig indfanger begrebet “affamilialisering” kun delvist velfærdsstatens reproduktive logikker. De nordiske velfærdsstater har gennem familievenlige ordninger skabt rammer, der gør det muligt at kombinere lønarbejde, reproduktion og omsorg for børn, og disse strukturer skaber en forventning om, at velfærdsborgerne både skal deltage aktivt på arbejdsmarkedet og opfostre velfærdsstatens fremtidige borgere. Fra et globalt perspektiv må vi samtidig spørge: familievenlige for hvem? Når omsorgsarbejdet i Norden varetages af eksempelvis kvindelige migranter, risikerer de globale *care chains* at være ensbetydende med *care drains*, hvor omsorgskapacitet flyttes fra fattigere til rigere samfund (Degavre og Merla 291). Vi vender tilbage til dette spørgsmål om, hvilke slægtskabs- og omsorgsrelationer velfærdsstaten i det hele taget understøtter og anerkender som familie.

I dag befinder de skandinaviske velfærdsstater sig ifølge velfærdsforskere i en omsorgskrise (Dowling; Hansen, Dahl og Horn). Fødselstallene falder, omsorgsfagene mangler arbejdskraft, og vi ser i øjeblikket en række politiske initiativer, der skal sikre øget optag på velfærdsuddannelserne og tiltag, der igen skal gøre reproduktion til et centralt samfundsanliggende: udvidet adgang til fertilitetsbehandling, økonomiske støtteordninger målrettet børnefamilier, øremærkede forskningsmidler til løsninger på reproduktionsproblemerne og politiske diskussioner om fødselstal. I sin tale til partiet Moderaternes årsmøde i 2024 sagde udenrigsminister og partiformand Lars Løkke Rasmussen, at det ikke er noget, man normalt taler om i politik, men: “det er vi nødt til. For gør vi ikke noget, så vil der være markant færre børn og unge om 25-30 år ... Så sagt helt kort: Vi skal have nogle flere børn!” (Løkke Rasmussen). Selvom der tales til et kønsløst “vi”,

peger Løkke Rasmussens pronatalistiske logik på en kursændring. Hvor den klassiske socialdemokratiske velfærdsmodel var afhængig af kvinders fulde deltagelse på arbejdsmarkedet, synes samtidens reproduktionskrise at forskyde denne forventning, således at kvindernes vigtigste forpligtigelse måske igen bliver at føde børn til velfærdsstaten.

Opråbet til de unge og de barnløse om at "tage et personligt ansvar" (Løkke Rasmussen) eksemplificerer den aktive pronatalisme, der har formet de skandinaviske velfærdsstater siden 1930'ernes 'reproduktionskrise' og Alva og Gunnar Myrdals indflydelsesrige bog *Kris i befolkningsfrågan* fra 1934. Men ud fra hvilke grundantagelser vil det være katastrofalt, hvis "vi" bliver færre mennesker? Inden for bæredygtigheds- og klimaforskning har man i mange år argumenteret for, at en mindre befolkning kan mindske presset på klima og ressourcer (Dahl; Haraway, *Staying with the Trouble*). Og fra et velfærdsstatsligt perspektiv kunne det være en anledning til at gentænke den kollektive omsorgsmæssige og økonomiske organisering, herunder en solidarisk og antiracistisk politisk forståelse af migration. Samtidig kan man overveje nærmere, hvad det egentlig betyder at "tage et personligt ansvar" for velfærdsstaten. I et historisk perspektiv peger historikeren Peggy O'Donnell Heffington for eksempel på, at kvinder uden børn har taget et stort ansvar for den sociale omsorg som lærerinder, sygeplejersker, husholdersker, nonner og i andre former for kollektivt omsorgsarbejde (Heffington; se også Schwartz). Den moderne velfærdsstat hviler således ikke kun på biologisk moderskab, men også på kollektive omsorgsformer, der historisk ofte er blevet varetaget af kvinder, som ikke selv fik børn.

Som artiklerne i dette nummer viser, går alt dette ikke hen over hovedet på samtidens skandinaviske litteratur og kunst. Da forfatteren Mai My Humaidan i 2023 udgav bogen *Ærømanifestet*, hvor hun kritiserer den danske velfærdsstats aktuelle organisering af familieliv, arbejdsliv og barndom, herunder samtidens krav om effektivitet, institutionsliv og dobbeltarbejde, blev hun mødt af larmende kritik. Ikke mindst fra den daværende socialdemokratiske udlændinge- og integrationsminister Kaare Dybvad Bek, der i debatbogen *Arbejdets land* fra 2023 fremhæver, hvor vigtigt det er for velfærdsstatens opretholdelse, at kvinder er fuldt beskæftiget på arbejdsmarkedet, og at forældre ikke skal skamme sig over at hente deres børn sent i institutionerne

(Bek). Men Humaidan er ikke alene om at kritisere institutionaliseringen af barndommen. Hun er heller ikke alene om at fremhæve kernefamilien og båndet mellem mor og barn, som noget vi bør kæmpe for og forsvare. Tendenser som hjemmeskoling, hjemmefødsler, "tradwife"-kultur og såkaldte "soft girl"-idealer kan i denne sammenhæng forstås som forsøg på at flytte omsorgen tilbage fra staten til familien. Hvor den socialdemokratiske velfærdsmodel historisk byggede på kollektivisering af omsorgsarbejdet, peger disse strømninger mod en genprivatisering af moderskabet og omsorgen, ofte begrundet i en oplevelse af, at velfærdsstaten ikke længere formår at skabe de støttende omsorgsfællesskaber, den lovede.

Andre forfattere, kunstnere og forskere fokuserer i stedet på, hvordan ikke-biologiske former for tilknytning, omsorg og slægtskab kan erstatte eller supplere både velfærdsstatens og kernefamiliens ansvarsområder – det kan f.eks. være ved at genopdage og genbeskrive venskabets betydning på tværs af livsforløb (Pihl). Allerede i *Families We Choose* (1991) argumenterede antropologen Kath Weston, på baggrund af studier af homoseksuelle familiekonstellationer i 1970'erne og 1980'erne, for, at familie ikke først og fremmest er noget, man fødes ind i, men noget, man skaber gennem omsorg, ansvar og tilhørsforhold. I de senere år er denne tradition blevet videreudviklet af blandt andre queerforskerne Tyler Bradway og Elisabeth Freeman (2022).

Moderskab er politisk og har alt at gøre med magt, status og fordelingen af ressourcer, skriver Charman. Det fremgår også af de skandinaviske velfærdsstaters transnationale relationer. De senere år har de skandinaviske offentligheder diskuteret, hvordan borgernes mulighed for at blive forældre må, eller ikke må, involvere mødre og familier, der lever i andre, typisk betydeligt fattigere, dele af verden. Af disse diskussioner og historiske redegørelser står det klart, at velfærdsstatens måde at facilitere forældreskab og -omsorg på, også er forbundet med vold og koloniale logikker. For eksempel har sociologen Ingvill Stuvøy og køns- og adoptionsforskeren Lene Myong beskrevet, hvordan den norske og den danske stat i lovgivning om henholdsvis transnationalt surrogatsvangerskab og transnational adoption har privilegeret og juridisk sikret den skandinaviske familie på bekostning af førstefamilier og surrogatmødres rettigheder. Det, vi ovenfor

beskrev som velfærdsstatens iboende pronatalisme, kan vi således med sociologen Charis Thompson genbeskrive som "selektiv pronatalisme", det vil sige statens understøttelse af nogle menneskers forældreskab på bekostning af andre (Thompson citeret i Stuvøy og Myong 1091). Derfor må vi fortsat spørge kritisk til disse staters angiveligt unikke omsorgskompetence – på samme måde som vi må spørge til den dybt forankrede forestilling om, at enhver familie i Skandinavien er et bedre sted at vokse op end familier andre steder i verden (Hunter).

Denne selvforståelse som humanitære agenter og eksperter i børnevelfærd var også aktiv i den danske stats facilitering af tvangsfjernelser og adoptioner af børn fra Kalaallit Nunaat fra 1951 og frem til sidst i 1970'erne (Prattes og Myong). I en artikel om den danske stats "koloniale omsorg" beskriver Myong og omsorgsforsker Riikka Prattes, hvordan danske adoptionsfamilier i sagsakter og lovgivning om transnational adoption fremstilles som et omsorgsfuldt subjekt, for hvem velfærdsstaten har en omsorgspligt, herunder en pligt til at sikre adoptionsfamiliens ret til at selv at kunne yde forældreomsorg. "For den voksende danske velfærdsstat bidrog denne adgang til Andre børn til at demokratisere reproduktive rettigheder for dem, der gerne ville opbygge en kernefamilie" (Prattes og Myong 172, vores oversættelse). Ifølge denne kritiske reproduktionsforskning hviler de skandinaviske velfærdsstaters reproduktive biopolitik altså også på en udvindingslogik, hvor børn, der er født af mødre uden for Skandinavien, er en ressource for hvid skandinavisk familiedannelse på en måde, som samtidig ekskluderer disse racialiserede, ikke-hvide mødre og familier. National lighed og inklusion hviler på global ulighed og eksklusion. Vi indledte dette forord med blandt andet DF's valglogan "Mere mor, mindre EU". At politiseringen af moderlig omsorg kan være politisk oversætteligt til kontrol og racialiserende eksklusionslogikker fremgik af et andet slogan fra den samme valgkampagne: "Mere grænsekontrol, mindre EU".

OM ARTIKLERNE

Artiklerne i dette temanummer fokuserer på forskellige aspekter af mor/stat-relationerne, som de optræder i og på tværs af nordiske kulturkredse. De første fire artikler har deres hovedfokus på kulturelle forestillinger om

velfærdsstaten som mor- eller "forældreagtig". Med særligt fokus på den danske kontekst interesserer Erik Sporon Fiedler sig i artiklen "Mellem morstat og faderstat. Om omsorg og pligt i den danske velfærdsstat" for de kønnede statsmetaforikkers historie og kritiske potentiale. Fiedler følger de familiebaserede statsmetaforer – paternalistiske eller maternalistiske – fra Reformationen og frem til den konfiguration af velfærdsstaten, som politologen Ove Kaj Pedersen kalder "konkurrencestaten," med det formål at synliggøre, at den danske velfærdsstats etiske grundlag kan siges at bevæge sig mellem en pligtetik og en omsorgsetik. Afslutningsvist foreslår Fiedler, tentativt og med afsæt i Charmans begrebsliggørelse af morstaten, at morstatsmetaforen stadig, eller igen, er et relevant og politisk løfterigt billede på organiseringen af det fælles omsorgsarbejde.

I artiklen "En nordisk kærlighedshistorie. Velfærdsstaten i vores hjerter" foreslår Devika Sharma, at vi kan forstå den såkaldte "nordiske model" som ikke bare en institutionel velfærdsmodel, men også som en affektiv model, der har med subjektets tilknytning til velfærdsstaten at gøre. Med til denne "affektive nordiske model" hører det, foreslår Sharma, at subjektet indgår i en relation til staten, som var staten en slags forælder. Denne 'familiære' relation til staten strukturerer ifølge Sharma også den hegemoniske tilknytning til velfærdsstaten, som hun i artiklen beskriver som "velfærds-kærlighed". Sidste del af artiklen består i en analyse af denne velfærds-kærlighed, som den kommer til udtryk i værker af henholdsvis den svenske forfatter Lena Andersson og den danske instruktør Frelle Petersen.

I artiklen "Børnefabrikken – Mellemligsdystopiens kritik af den spæde velfærdsstat" undersøger Signe Leth Gammelgaard, hvordan Karin Boyes spekulative fiktion *Kallocain* fra 1940, der ofte er blevet læst som en kritik af fascisme og sovjetkommunisme, også kan læses som en kritik af den tidlige skandinaviske velfærdsstats omsorgslogikker, reproduktionspolitik og økonomiske styringsformer. Med udgangspunkt i mellemkrigstidens økonomiske og politiske debatter viser Gammelgaard, hvordan staten hos Boye fremstilles som en moderfigur, der læst med den jungianske psykoanalyse forener omsorg med kontrol og disciplinering. Hun peger samtidig på, at romanen tilbyder forestillinger om alternative former for fællesskab, omsorg og kærlighed, der udfordrer den autoritære "moderstat".

Vi forbinder gerne velfærd og omsorg med normeringer, pensionsalder og "varme hænder", men i artiklen "Menneske, robot eller 'Big Mother'?" beskæftiger Rasmus Kornbek og Peter Lauritsen sig med de "kølige" digitale registre, der strukturerer velfærdsstatens omsorgsarbejde og dermed relationen mellem stat og borger. Mere specifikt foreslår forfatterne, at vi betragter CPR-registeret som en afgørende omsorgsinfrastruktur i velfærdsstaten, og at vores begreber om omsorg derfor bør kunne medtænke sociotekniske relationer. Den første del af artiklen fortæller den korte version af personregistreringens danske historie med fokus på bl.a. forholdet mellem omsorg og kontrol, mens den sidste del fokuserer på to litterære fortolkninger – af henholdsvis Knud Sørensen og Claus Beck-Nielsen – af CPR-infrastrukturen og dens sociale virkninger.

Herefter følger to artikler, der retter opmærksomheden mod de normer, forventninger og (følelses)regler, der regulerer subjektets inklusion i velfærdsstatens omsorgsregime – og måderne, hvorpå denne regulering udfordres i kunst og litteratur. Ellen Suneson tager i artiklen "Icke-produktivitet och svaga tankar: en feministisk genealogi från 1970-talets Sverige" afsæt i den gensidige relation mellem efterkrigstidens svenske feminisme og den moderne svenske velfærdsstat. Disse to formationer – kvindebevægelse og velfærdsstat – delte forestillingen om den produktive, gerne lønarbejdende, kvinde som en forudsætning for den frihed og uafhængighed, der var deres fælles målsætning. På den måde fik kvindebevægelsen, viser Suneson, også del i den herskende velfærdsideologis (og kapitalens) skepsis over for den ikke-produktive kvinde og hendes angivelige passivitet og dybe afhængighed. Inspireret af feministisk anti-arbejdsteori interesserer Suneson sig for en alternativ genealogi i den svenske 70'er-feminisme, som hun finder hos blandt andre kunstnerne Marie-Louise Ekman og Ingamaj Beck og deres interesse for passivitet, unødvendig kunst og "svage tanker": Her er arbejde og produktivitet ikke normative idealer.

I artiklen "Arkivbegjær, byråmakt og omsorgslogikk i *Norsk kjærleik* og *Min Kim*" undersøger Audun Mortensen, hvordan Brynjulf Jung Tjønnns digtsamling *Norsk kjærleik* (2024) og Eva Tinds roman *Min Kim* (2024) tematiserer en assimilatorisk omsorgslogik, der er specifikt knyttet til den skandinaviske velfærdsstat. Mortensen argumenterer i artiklen for, at den

transnationalt adopterede karakter i begge værker fremstilles som en ønsket, men betinget inkluderet migrantfigur, hvis tilhørsforhold formes gennem velfærdsstatens institutionelle omsorgspraksisser. Denne inklusion er i udgangspunktet betinget af et brud med den adopteredes oprindelige familie, hvorved omsorgsregimet paradoksalt inkluderer gennem eksklusion. Samtidig viser artiklen, hvordan *Min Kim* artikulerer alternative, transnationale omsorgsformer, der udfordrer adoptionens normative logik.

Nummerets tre sidste artikler kredser på forskellig vis om erfaringen af at være gravid, at føde og at være mor inden for rammerne af det 21. århundredes skandinaviske velfærdssystem. I artiklen "Fællesskab, fremmedgørelse og flygtige utopier. Hospitalsfremstillinger i dansk moderskabslitteratur" identificerer Anita Mašková et skift i dansk moderskabslitteratur fra fremstillinger af fødegangen som et frigørende og solidarisk kvindelum til et rum, der er mærket af ressourceknaphed, upersonlig institutionalisering og en gennemgribende fornemmelse af overvågning. Mašková pointerer, at dette stemningsskifte i litterære repræsentationer af fødegangen indfanger en voksende velfærdskrise i Danmark. I lighed med Charman fremhæver Mašková dog samtidig, at den nyere litteratur alligevel fastholder små utopiske øjeblikke, der særligt udfolder sig i relationen mellem forælder og barn og i solidariske fællesskaber på tværs af kernefamiliens grænser.

Benedikte Wulffs artikel "Barn, hjem, stat. Hvordan reproduktivt arbejde politiseres som verdensskabende i samtidens offentlige danske debat" anlægger et eksplicit politisk perspektiv på relationen mellem stat og forælder. I en sammenligning af Mette Frederikssens nytårstaler fra 2024 og 2025 med Lea Løppenthins digtsamling *Løven og Klagen* (2024) argumenterer Wulff for, at hvor nytårstalerne benytter pronatalistisk retorik til at beskrive forældreskabet som noget, der finder sted i kraft af velfærdsstatens indblanding, beskriver Løppenthin sit eget moderskab som noget, der opstår på trods af velfærdssystemets omsorgssvigt. Fra dansk pronatalisme og Løppenthins beskrivelser af den intime omsorg trækker Wulff forbindelser til globalpolitiske problemstillinger såsom klimakrisen og krigen i Palæstina. Dermed peger Wulff på, at reproduktivt arbejde, pronatalisme og forholdet mellem stat og forældre er vigtige fikspunkter i forståelsen af dansk politik og velfærdsstatens rolle, både nationalt og globalt.

Spørgsmålet om statslig indblanding i forældreskab tematiseres også i Ida Aaskov Dolmers artikel "Den gode danske velfærdsмор. Statslig disciplinering af moderskabet i Liv Duvås *Ned fra himlen*." Dolmer analyserer, hvordan Duvås roman fra 2024 fremstiller velfærdsstaten som en evaluerende og disciplinerende instans, der afgør, hvem der fremstår som "gode" og "dårlige" mødre og dermed henholdsvis fortjener statens støtte eller risikerer at få deres barn tvangsfjernet. I romanen udfolder denne magtrelation sig i mødet mellem en socialt marginaliseret mor og det kommunale system, og analysen synliggør, hvordan evalueringer af mødre er tæt forbundne med socioøkonomiske og kulturelle normer. Samtidig udfolder artiklen, hvordan romanens fortællestil inviterer læseren til kritisk at reflektere både over statens magt og over sine egne betragtninger om romanens hovedperson.

Nummeret rundes af med to anmeldelser, som lægger sig i forlængelse af nummerets tema. Emma Holtens *Underskud – om værdien af omsorg* anmeldes af Magnus Nilsson, mens Dag Heede anmelder *Aids-krisens Danmarkshistorie*, der er skrevet af Michael Nebeling Petersen, Tobias de Fønss Wung-Sung, Bolette Frydendahl Larsen, Camilla Bruun Eriksen og Mons Bissenbakker.

God læselyst!

LITTERATUR

- Bek, Kaare Dybvad. *Arbejdets land*. Grønningen 1, 2023.
- Bradway, Tyler og Elisabeth Freeman. *Queer Kinship. Race, Sex, Belonging, Form*. Duke University Press, 2022.
- Charman, Helen. *Mother State*. Allen Lane, 2024.
- Degavre, Florence og Laura Merla. "Defamilialisation of Whom? Re-Thinking Defamilialisation in the Light of Global Care Chains and the Transnational Circulation of Care". *Family Life in an Age of Migration and Mobility. Migration, Diasporas and Citizenship*, redigeret af Majella Kilkey og Ewa Palenga-Möllenneck. Palgrave Macmillan, 2016, https://link.springer.com/chapter/10.1057/978-1-137-52099-9_13.
- Dowling, Emma. *The Care Crisis: What Caused It and How Can We End It?* Verso, 2021.
- Esping-Andersen, Gøsta. "Towards the Good Society, Once Again?". *Why We Need a New Welfare State*, redigeret af Esping-Andersen. Oxford University Press, 2013, s. 1-25, <https://doi.org/10.1093/0199256438.003.0001>

- Hansen, Lise Lotte, Hanne Marlene Dahl og Laura Horn (red). *A Care Crisis in the Nordic Welfare States? Care Work, Gender Equality and Welfare State Sustainability*. Bristol University Press, 2023.
- Haraway, Donna J. *Forbundne arters manifest. Hunde, folk og signifikant andethed*. Forlaget Mindspace, 2021.
- Haraway, Donna J. *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Duke University Press, 2016.
- Heffington, Peggy O' Donnell. *Without Children: The Long History of Not Being a Mother*. Seal Press, 2023.
- Holten, Emma. *Underskud – om værdien af omsorg*. Politikens forlag, 2024.
- Humaidan, Maj My. *Ærømanifestet – om længslen efter et andet familieliv*. Gyldendal, 2023.
- Hunter, Elisabeth Löwe. *Black Racial Isolation: Understanding African Diaspora Subjectivity in Post-Racial Denmark* [Ph.d.-afhandling], University of California, 2023, <https://escholarship.org/uc/item/3qk0z1fm>. Open Access Publications from the University of California.
- Jarvis, Charlotte. *In Loco Parentis*. 2018, <https://cjarvis.com/in-loco-parentis/>.
- Lagerlöf, Selma. "Selma Lagerlöfs tale ved den internationale kvindekongres". *Danske Taler – den levende talesamling*, <https://www.dansketaler.dk/tale/selma-lagerlofs-tale-ved-den-internationale-kvindekongres-1911>.
- Lewis, Sophie. *Abolish the Family: A Manifesto for Care and Liberation*. Verso, 2022.
- Løkke Rasmussen, Lars. "Lars Løkke Rasmussens tale ved Moderaternes årsmøde 16. marts 2024". *Danske taler*, <https://www.dansketaler.dk/tale/lars-lokke-rasmussens-tale-ved-moderaternes-arsmode-2024>.
- O'Brien, M.E. *Family Abolition: Capitalism and the Communizing of Care*. Pluto Press, 2023.
- Pihl, Marie-Elisabeth Lei. *Venskab fra Aristoteles til Snapchat*. U Press, 2026.
- Prattes, Riikka og Lene Myong. "Colonial Care in the Nordics: Child Removal and the Politics of Disappearance". *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 34:2, 164-178, 2026, DOI: 10.1080/08038740.2025.2464546
- Rich, Adrienne. *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. W. W. Norton & Co, 2021.
- Smith, Nina og Anne-Mette Barfod. *Overskudskvinder – økonomernes vej til det frie og lige liv*. Lindhart og Ringhof, 2025.
- Schwartz, Camilla. "Barnfri Tricksteri hos Tove Jansson, Selma Lagerlöf og Karen Blixen". *Queering Nordisk Kvindelitteraturhistorie*, 2025, redigeret af Camilla Schwartz, Anne Scott Sørensen og Karen Hvidtfeldt, <https://nordicwomensliterature.net/da/2025/03/18/queering/>
- Stuvøy, Ingvill og Lene Myong. "The Biopolitics of Parental Access: Cross-Readings of Transnational Adoption and Surrogacy in Denmark and Norway". *Social Politics*, Vol. 30, nr. 4, 2023, s. 1089-1112 <https://doi.org/10.1093/sp/jxad026>
- Weeks, Kathi. "Abolition of the Family: The most Infamous Feminist Proposal". *Feminist Theory*, vol. 24, nr. 3, 18. maj 2021, s. 433-453, <https://doi.org/10.1177/14647001211015841>.
- Weston, Kath. *Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship*. Columbia University Press, 1991.

